

‘Ik noem Sarphati ongeneerd mijn held’

door Erik Hardeman

We schrijven 1839. Bij het Portugees-Joodse armbestuur in Amsterdam meldt zich een zojuist in Leiden afgestudeerde arts. In plaats van te kiezen voor een lucratieve medische carrière vraagt hij de bestuurders om een baan als armenarts in de verpauperde buurten achter zijn geboortehuis op de Nieuwe Keizersgracht 49. Het is de idealistische Samuel Sarphati ten voeten uit, zegt acteur Harpert Michielsen, die de in 1866 gestorven joodse arts op 28 juni voor de Vrienden van de Plantage tot leven zal wekken.

Michielsen was acteur in onder meer *Goede Tijden, Slechte Tijden* en *Soldaat van Oranje* toen hij in 2017 besloot om zijn twee ‘liefdes’ (theater en geschiedenis) samen te brengen in een solovoorstelling. Waarom koos hij juist voor Sarphati? ‘Dat kwam door een documentaire op tv over Amsterdam in de negentiende eeuw en over het feit dat Sarphati de eerste was die iets probeerde te doen aan de slechte hygiënische omstandigheden. Dat is zo’n mooi verhaal. Ik voel me ontroerd door de manier waarop hij zich inzette voor zijn stad. Hij had ook vergaande plannen voor de uitbreiding van Amsterdam. Hij dacht onhollands groot. Neem alleen al dat reusachtige Paleis voor Volksvlijt dat hij aan de rand van de stad liet bouwen. Ik heb een enorme bewondering voor Sarphati. Ik noem hem ongeneerd mijn held.’

Hij beschrijft wat hij doet als een mix van theater en storytelling, met inmiddels ook programma’s over de filosoof Spinoza, de socialist Emanuel Boekman en de joodse componisten Kattenburg en Smit. Maar ook al gaan zijn solovoorstellingen tot nu toe uitsluitend over Amsterdammers, hij zit als geboren Rotterdammer niet gebakken aan de hoofdstad. ‘Ik denk nu over een programma rond Erasmus. En ik wil zeker ook iets over een vrouw doen. Aletta Jacobs lijkt me fascinerend. In opdracht van het Kröller-Müller museum werk ik aan een podcast over Helene Kröller-Müller. Dat kan ook een voorstelling worden.’

Harpert Michielsen geniet van zijn solo-optredens, maar zou zijn andere bezigheden niet graag missen.

Plantage Poëzie Prijs 2025

door Jos van Hest

Bezit. Dat is het thema van de 33ste editie van de Plantage Poëzieprijs. We roepen hierbij alle dichters op om mee te dingen.

Wat bezit een mens allemaal? Roerend, onroerend en ontroerend bezit. Potten en pannen, boeken en buiken, gedichten en gedachten. Is je hoofd wel van jezelf? En wat gebeurt er uiteindelijk met al dat bezit?

Tot 15 augustus kunnen gedichten worden ingestuurd naar ppp@vriendenvandeplantage.nl. De prijsuitreiking vindt plaats op zaterdagmiddag 6 september in het Luther Museum in Amsterdam.

Elke dichter mag maar één gedicht insturen met een lengte van niet meer dan veertig regels (inclusief titel en witregels) in lettertype Arial 12. De gedichten worden anoniem beoordeeld door een driekoppige jury.

Het Paleis voor Volksvlijt, geopend in 1864 op initiatief van Samuel Sarphati

‘Ik ben gids in het Rijksmuseum, maak bij de Opera in Amsterdam muziektheater, rockopera’s voor kleuters, zoals ik ze noem en ga binnenkort de theaters in met een moordmysterie, dus ik sta niet voortdurend alleen op het toneel. Maar wat ik geweldig vind aan *Sarphati* is dat ik eigen baas ben en overal kan spelen. Ik heb in mooie tuinen en schitterende buitenhuizen gespeeld en laatst stond ik in Rotterdam in een penthouse met achter me een prachtig uitzicht op de Maas. Ik moest oppassen dat de rivier niet meer aandacht trok dan ik.’

Hij merkt tijdens zijn optredens dat de kennis over Sarphati – net als die over Spinoza – beperkt is. ‘Veel mensen kennen Sarphati alleen als straat of als park.’ Des te groter was dan ook zijn verbazing toen dit tweetal vorig jaar bij de verkiezing in *het Parool* van de grootste Amsterdammer aller tijden als één en twee eindigden. ‘Ik ga niet beweren dat dat door mij is gekomen, maar ik denk dat het wel geholpen heeft dat hun namen de laatste tijd in veel Amsterdamse huiskamers klonken.’

Hij geeft toe dat hij qua beeldmateriaal niet kan concurreren met een tv-documentaire. ‘De meerwaarde van mijn voorstelling is dat het live is, dat het ter plekke in één ruimte gebeurt en dat de bezoekers het met elkaar beleven. Ik noem wat ik doe ook niet voor niets stand-up history. Ik geef geen college, ik verzorg een performance. Daar kan geen film tegenop.’

Herdenking 4 mei

door Edith de Leeuw

De zo vredig ogende Plantagebuurt kent veel littekens uit de Tweede Wereldoorlog. Grote en kleine monumenten getuigen van onnoemelijk veel verdriet. Op 4 mei worden er sinds begin jaren ‘80 bloemen gelegd bij zes oorlogsmonumenten in de Plantage. Dit begon als initiatief van Karel Warmenhoven (1936-2021). We verzamelen ons vanaf 19.20 uur op de Lau Mazirelbrug; Lau Mazirel was feministe, advocate en overtuigd pacifiste. Zij was betrokken bij de overval op het bevolkingsregister en bezocht Willem Arondeus in de gevangenis. Daar sprak hij tegen haar de beroemde woorden: ‘Laat weten dat homo’s niet minder moedig hoeven te zijn dan andere mensen.’

Om 19.30 uur worden bloemen gelegd en vertrekt de stille tocht. Achtereenvolgens worden bloemen gelegd bij het Auschwitzmonument van Jan Wolkers in het Wertheimpark en de plaquette bij de voormalige hervormde kweekschool (nu Nationaal Holocaust museum) ter herdenking aan ‘allen die tijdens de Duitse bezetting hebben geholpen Joodse kinderen voor deportatie te behoeden’. Ook blijven we even stilstaan bij de struikeldrempel op de tramhalte voor de Hollandse Schouwburg. Eerder op de dag worden (in verband met de grote drukte ‘s avonds) al bloemen gelegd in de Hollandse Schouwburg. Vervolgens linksaf de Plantage Kerklaan in naar de plaquette bij het voormalige Amsterdamse bevolkingsregister (nu restaurant de Plantage) ter herdenking van de vermoorde aanslagplegers op het bevolkingsregister. De stille tocht eindigt bij het Monument voor het Kunstenaarsverzet aan de Plantage Middenlaan, waar de twee minuten stilte in acht worden genomen. Van oudsher gaan in Amsterdam precies om acht uur de lichten van de straatlantaarns branden, om twee minuten over acht doven ze weer ten teken dat de twee minuten stilte voorbij zijn.

Na afloop van de twee minuten stilte is er koffie, thee en cake in het Verzetsmuseum.

Plantagegedicht

Kunstjes

*Je kon iets met een bezemsteel:
die hield je horizontaal vóór je en heel lenig kroop je dan door het gat van je armen en die steel,
die daarna achter je rug verdween en dan over je hoofd weer – nou ja, dit alles zonder los te hoeven laten of je arm te breken.*

*Ook keek je soms zó grappig scheel,
dat ik er dubbel van zag.*

Je kon je oren in een knoopje leggen.

Maar bovenal kon je één wenkbrauw optrekken en daarmee alles zeggen.

Cees van Ede uit ‘Ik schrijf ons aan elkaar’ (2014)

Verkrijgbaar in de boekhandel

ISBN 9789024448494

COLOFON

Redactie Evelien Boer, Erik Hardeman, Ariejan Korteweg en Liedewij Loerakker

Vormgeving Liedewij Loerakker
Uitgave Vereniging Vrienden van de Plantage,

Nieuwe Keizersgracht 108, 1018 VG Amsterdam
Bestuur Evelien Boer, Joop Hox, René Mentink, Liesbeth de Ruijter, Monica van Steen en Kathleen Warners

WORD VRIEND VAN DE PLANTAGE

Nieuwe leden aanmelden via www.vriendenvandeplantage.nl. Contributie particulieren €20, huisgenoten €8, instellingen/bedrijven vanaf €50 p.j. Betalingen NL04 INGB 0004 4314 90 t.n.v. Vereniging Vrienden van de Plantage, Amsterdam.

HIER DE ADRESSTICKER

vereniging vrienden van de plantage

bulletin

Mei 2025 | jaargang 34 | nr 2

Peter Michielsen vertelt het verhaal van Sarphati

In dit bulletin

04/05 Stille tocht

Pagina 6

08/05 Jaarvergadering 2024

Pagina 2

17/05 Artis wandeling

Pagina 6

15/06 Zomerconcert

Pagina 3

28/06 Voorstelling Sarphati

Pagina 5

16/07 Art Zuid wandeling

Pagina 6

Plantage Poëzie Prijs 2025

Pagina 5

Dagje Artis door het buurtfeest

Pagina 3

Huizen van de Plantage

Pagina 4

Plantage gedicht

Pagina 6

door Ariejan Korteweg

‘Dit gun ik alle nabestaanden’

door Ellen de Visser

Journalist Ellen de Visser heeft voor de Volkskrant een project waarmee ze veel mensen gelukkig maakt. In archieven liggen talloze kleine bezittingen van voormalige gevangenen van de nazi's. Ze gaat op zoek naar nabestaanden om hen die foto of dat horloge terug te bezorgen. Op de jaarvergadering van de Vrienden van de Plantage komt ze over die Gestolen Herinneringen vertellen. Voor het Bulletin doet ze haar project alvast uit de doeken.

‘Een groot cadeau uit het verleden’, zo omschreef de 89-jarige zoon van een vermoorde verzetsman de foto en de portemonnee van zijn vader die we 80 jaar na de bevrijding bij hem terugbezorgden. ‘Kijk’, wees hij naar het jongetje links op de foto: ‘Dat ben ik.’ Hij stelde zich voor hoe zijn vader naar die foto van zijn gezin had gekeken tijdens zijn dagenlange treinreis naar de vernietiging; dat beeld ontroerde hem.

Gestolen herinneringen, dat is de titel van het onderzoeksproject waar ik twee jaar geleden mee begon: over kleine voorwerpen met een grote betekenis. Toen ik ontdekte dat er in een Duits en een Nederlands archief nog bezittingen lagen van tientallen oud-nazigevangenen, wist ik dat ik alles op alles wilde zetten om die nalatenschappen terug te bezorgen.

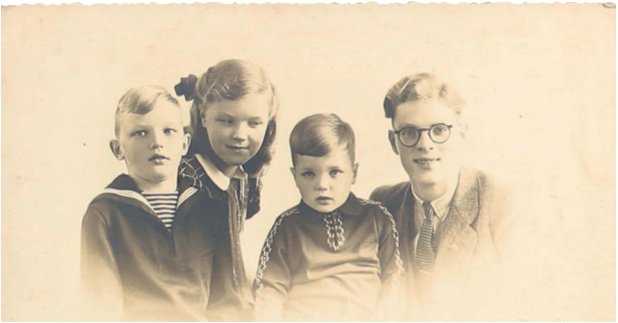

Kampgeld kamp Amersfoort

Mijn opa, een Zeeuwse verzetsman, werd vermoord in een concentratiekamp, mijn oma bleef achter met drie kleine kinderen. Wat zouden wij blij zijn geweest met een laatste levensteken, een lege portemonnee, een briefje, een knoop desnoods.

Ik ben journalist bij *de Volkskrant*, ik zag een vorm van constructieve journalistiek voor me waarbij we met onze lezers zouden samenwerken om al die trouwringen, horloges, foto's, brieven en agenda's terug te geven aan de nabestaanden. Die persoonlijke bezittingen waren afgepakt toen gevangenen het kamp binnenkwamen. Nazibeambten hadden alles keurig geregistreerd en op bruine enveloppen naam en kampnummer genoteerd. Na de oorlog was geprobeerd die nalatenschappen terug te bezorgen maar dat was niet altijd gelukt.

Wat er was achtergebleven, ontdekten we al snel, was vaak erg lastig thuis te brengen: enveloppen met onleesbare namen, trouwringen die in de verkeerde envelop waren opgeborgen, families die nergens een spoor hadden achtergelaten tot zelfs een gevangene die helemaal niet leek te hebben bestaan. Ik begon aan de klus met drie enthousiaste vrijwilligers. We doorzochten krantenbanken en oude telefoonboeken, speurden naar namen onder overlijdensadvertenties, schreven regionale en buitenlandse archieven aan en zochten op sociale media.

Het gezin De Raad

Na een jaar hadden we 41 families gevonden. We maakten een website met portretten van de gevangenen en deden een lezersoproep. Dat was een groot succes: we kregen vele tientallen tips en konden zo nog meer families traceren.

Inmiddels staat de teller op 71. Bijna alle nalatenschappen hebben we persoonlijk overhandigd. Steeds merkten we hoe, dankzij een versleten portemonnee of een stilstaand horloge, de gevangenen weer tot leven kwamen, zelfs voor verre familie overzee, in Canada of Australië. De nalatenschappen brachten de nabestaanden naast verdriet ook rust en opluchting. Ook doordat wij vaak ontbrekende informatie konden geven over wat er met hun dierbaren was gebeurd, waar ze waren vermoord, waar ze begraven liggen.

Ellen de Visser

Ik ben nu ruim 30 jaar redacteur bij *de Volkskrant* en ik beschouw de *Gestolen Herinneringen* als het allermooiste project uit mijn carrière. Klar zijn we nog niet. In het Duitse archief blijken nog tientallen naamloze bezittingen te liggen, en aan de foto's en brieven te zien, zitten daar ook bezittingen van Nederlanders tussen.

‘Ik gun dit alle nabestaanden’, zei de 82-jarige zoon van een vermoorde verzetsman toen hij de vulpen in ontvangst nam van de vader die hij nooit had gekend. Eén zo'n zin is voor ons meer dan genoeg om door te gaan met zoeken.

JAARVERGADERING	
Met lezing van Ellen de Visser	
Datum:	donderdag 08 mei
Inloop:	19.30 uur
Aanvang:	20.00 uur
Toegang:	gratis
Locatie:	Mike's Badhuistheater Boerhaaveplein 28, Amsterdam
Voor dit event hoeft niet gereserveerd te worden.	

Levenslang verliefd op de oud

Mohamed Ahaddaf

Mohamed Ahaddaf deelt genereus zijn muziek

Op schooldagen glipte hij soms stiekem weg om naar het conservatorium van Tétouan te gaan, waar hij in de gang stillekes luisterde naar studenten die speelden op hun ouds – dag na dag, hartstochtelijk. Tot een docent zijn nieuwsgierigheid opmerkte en hem binnenliet. Mohamed Ahaddaf, die opgroeide in Marokko, oefende fanatiek. De warme, melancholieke klank van het Arabische snaarinstrument had hem volledig in zijn greep. Zo erg, dat zijn broer hem op een dag vroeg: ‘Ben je verliefd?’ Mohamed at nauwelijks nog thuis, was altijd in gedachten verzonken. Zijn antwoord: ‘Ja. Maar niet op een meisje. Op de oud.’

De **oud** (spreek uit als “oed”) is een Arabisch snaarinstrument dat lijkt op een luit zonder fretten. In de juiste handen klinkt hij als een fluistering uit een ander tijdperk. Ahaddaf beschikt over zulke handen. In zijn muziek is de oud geen exotisch object, maar een stem. Soms weemoedig, dan weer ritmisch, tintelend van levenslust.

Dagje Artis door het buurtfeest

Inde hal van de opvang voor ongedocumenteerden van HVO-Querido op de Plantage Muidergracht verzamelden zich op 27 maart ruim 30 bewoners, vrijwilligers en begeleiders. Tijdens het buurtfeest van vorig jaar in het Wertheimpark konden ze Soedanese koffie en Surinaamse lekkernijen verkopen. Een deel van de opbrengst van de schilderijenveiling aldaar was ook voor de bewoners bestemd. Tal van bewoners schreven zich in voor een dagje Artis, dat uit de opbrengst kon worden bekostigd. De meesten kenden Artis alleen van het uitzicht vanuit hun kamer of van de apengeluiiden 's ochtends vroeg. Een oudere Egyptische heer vertelde dat hij de dieren tuintuin 43 jaar geleden voor het laatst bezocht, trots liet hij een vergeelde foto zien.

door Liedewij Loerakker	
Inmiddels geldt Ahaddaf als een toonaangevende stem binnen de Marokkaans-Andalusische jazz. Op 15 juni speelt hij in de Uilenburgersjoel, de voormalige synagoge, begeleid door een ensemble dat zijn muzikale taal moeiteloos verstaat: een mengeling van weemoedige Arabische klanken, improvisaties uit de jazz en ritmes die grenzen laten vervagen. Zijn nieuwste album <i>Ana W'Inta</i> (jij en ik) vertelt tien persoonlijke verhalen, zonder woorden maar vol zeggingskracht. ‘Muziek brengt je terug naar jezelf’, zegt hij. ‘Naar vrijheid. Naar hoop.’	
Op zijn dertiende kreeg hij zijn eerste oud, aangeschaft op afbetaling door zijn vader. Inmiddels heeft hij er de wereld mee rondgereisd, van Marokko tot Korea. Toch blijft Ahaddaf opvallend bescheiden. ‘Mijn droom deel ik niet met mensen’, zegt hij. ‘Alleen met God.’	
Wat hij wél deelt, is zijn muziek – genereus, zonder voorbehoud. ‘Alles wat ik heb, deel ik met anderen.’ In de Uilenburgersjoel speelt hij zoals hij altijd doet: als iemand die zijn droom niet uitlegt, maar hem uitvoert. De oud is voor hem als de zee. Oneindig, ritmisch, troostrijk. En net als de zee stopt hij nooit.	
ZOMERCONCERT	
Met Mohamed Ahaddaf op de oud	
Datum:	zondag 15 juni
Inloop:	15.30 uur
Aanvang:	16.00 uur
Toegang:	Leden gratis Niet leden € 10,-
Locatie:	Uilenburgersjoel Nieuwe Uilenburgerstraat 91
Reserveren:	activiteiten@vriendenvandeplantage.nl
Ovv:	Zomerconcert

door Eric Jansen

In de vlindertuin herkende een dame planten uit haar moederland. De een koos ervoor alleen door het park te dwalen, de ander voegde zich druk fotograferend bij de groep. Later werden op het terras de verhalen uitgewisseld. De afsluiting van een heerlijke dag.

Huizen van de Plantage, aflevering 3:

Plantage Muidergracht 25-29

De smalste portieken

In de Plantage is veel onder architectuur gebouwd, vaak door bouwmeesters van naam. Maar dit ensemble aan de Plantage Muidergracht werd in 1877 ontworpen door Antonius Albertus Swenger (1842-1905), een aannemer/timmerman, wat in deze buurt ook veel voorkwam. Opdrachtgever was de tapper/slijter Nicolaas Johannes Hoogland (1822-1878).

Verspreid over de stad zijn ‘eerste stenen’ te vinden, vaak gemetseld door een zoontje van de eigenaar, een gewoonte die in de 19de eeuw een grote vlucht nam. In andere landen is het gangbaar dat de architectennaam in de pui wordt vereeuwigd. Bij dit ensemble werd in het midden van de gevel, net iets boven ooghoogte, als het ware een eerste steen geplaatst (in dit geval een grote plaat hardsteen met inscriptie) op 21 juli 1877 door A.A.J. Hoogland. Een huzarenstukje moet dat geweest zijn voor het amper anderhalf jaar oude kleinzoontje van de opdrachtgever.

Deze uit Muiden afkomstige tapper had zich in 1866 aan de Plantage Muidergracht gevestigd. Daar dreef hij café Vredebest en verwezenlijkte vervolgens ernaast dit woningbouwproject. Zelf zou hij er niet lang plezier aan beleven, kort na de oplevering overleed hij.

Zijn zoon Johannes Gerardus Hoogland (1847-1902) begon ook als tapper, maar werd later timmerman. Het ‘eerste steenleggertje’ was de oudste van vier zoons van hem en zijn vrouw Maria Swenger (1848-1887), beiden van katholieken huize. De gezinnen Hoogland en Swenger – ze hadden een dubbele familieband doordat Maria Swenger een zus was van aannemer Swenger die op zijn beurt getrouwd was met een zus van Hoogland – gingen niet in de nieuwe huizen wonen. Swenger, die zich intussen tot succesvol makelaar had ontwikkeld, zorgde voor de verhuur van de huizen aan het ‘fraaist gelegen gedeelte’ van de Plantage Muidergracht tot hij de panden in 1894 verkocht. In zijn gezinsleven speelde zich een doorlopend drama af: van de negen kinderen overleden er zeven op jonge en jongvolwassen leeftijd.

Revolutiebouw

In het Stadsarchief wordt de bouwtekening bewaard: ‘Plan voor drie woonhuizen met bovenverdiepingen te bouwen in de Plantaadje Muidergracht op het terrein kadastraal genummerd H3645, thans V12-13, in eigendom toebehoorend aan N.J. Hoogland.’ Als ontwerper wordt A.A. Swenger genoemd.

De huizen zijn als eenheid ontworpen, een drieluik met het middelste huis als belangrijkste deel. De ramen worden benadrukt door driehoekige frontons en een grotere en hogere dakkapel dan de andere huizen. Er zijn zes bouwlagen, een souterrain,

Tekst: Esther Wouthuysen

Illustratie: door Joanna Blaisse

bel-etage, waarboven drie verdiepingen en een zolder. Het zadeldak, evenwijdig aan de straat, strekt zich over de drie panden uit.

De gevel is grotendeels uit baksteen opgetrokken, terwijl de basis en het middengedeelte tot de hoogte van de bel-etage in het veel kostbaarder hardsteen is uitgevoerd. De bouwstijl is eclectisch, met elementen uit de klassieke oudheid. Op dergelijke door een aannemer ontworpen woningbouw was de later gemunte term ‘revolutiebouw’ vaak van toepassing.

Het pand heeft vier portieken. De buitenste hebben elk twee voordeuren, bestemd voor de beneden- en bovenwoningen. De twee portieken in het middelste pand zijn abnormaal smal – een architect zou zo'n oplossing niet gauw kiezen – en leiden elk naar één deur. Links geeft toegang tot de hoger gelegen etages, zoals nog te zien is aan het woord ‘bovenhuis’ dat in de hardstenen gevel in reliëf is aangebracht en tegenwoordig deels achter de liefdeloos geplaatste kunststoffen huisnummerborden 25A, 25B, 25C schuilt.

Het was niet mogelijk te achterhalen wie de bewoners waren. Dat is deels te wijten aan de telkens veranderende huisnummers, wat te maken heeft met de bouwactiviteit in de tweede helft van de 19de eeuw in deze buurt. Bovendien werden in die periode de even en oneven nummers gescheiden, omdat er nu ook aan de overkant (de evenzijde) gebouwd werd. Vast staat wel dat er op dit stukje van de Muidergracht, tussen Park- en Kerklaan, veel diamantbewerkers woonden.